

Raad voor Cultuur
ADVIES omtrent
een Vlaams beleid voor cultuurindustrie

Graag formuleert de Raad voor Cultuur een principiële advies naar aanleiding van volgende vraag van het Vlaams Parlement :

In het 'memorandum voor de nieuwe Vlaamse regering' van het voorjaar 2004 geeft de Raad te kennen dat 'de commercialisering van cultuur' nu kan worden gekaderd in de vraag naar verbreding. 'Een commercieel initiatief kan door het beleid positief worden gewaardeerd, wat daarom nog niet gelijkstaat met gesubsidieerd', heet het even verder (p. 16-17). Hoe ziet de Raad dit precies? Welke instrumenten zijn hier volgens de Raad wenselijk? Hoe kan volgens de visie van de Raad de overheid het best op 'de commercialisering van cultuur' inspelen? Hoe ziet de Raad de rol van de overheid hier? Wat is de visie van de Raad over de werking van een culturele GIMV?

Inhoud:

1. inleiding: context voor een beleid m.b.t. cultuur met een marktpotentieel

1.1 de internationale context

1.2 de context van het Vlaamse cultuurbeleid

2. belangrijke condities voor een Vlaams beleid voor cultuurindustrie

2.1 een inherent interdepartementale visie en aanpak

2.1.1 opleiding

2.1.2 media

2.1.3 economische en infrastructurele startkansen: een stedelijke en een Vlaamse verantwoordelijkheid

2.2 een Vlaams beleid cultuurindustrie van productie over promotie tot distributie

2.2.1 een Vlaams beleid cultuurindustrie als een aanvullend en transsectoraal cultureel investeringsbeleid

2.2.2 de prioriteit van de culturele kwaliteit op de economische dimensie

2.2.3 het belang van een ruime communicatie

2.2.4 het belang van een langetermijnbeleid

2.2.5 de internationale verantwoordelijkheid

1. inleiding: context voor een beleid m.b.t. cultuur met een marktpotentieel

1.1 de internationale context

In de voorbije jaren gebruikten de mensen steeds nadrukkelijker hun vrije tijd, daarbij geholpen door een steeds groeiend aanbod vanuit economische hoek. Het culturele aanbod volgde die trend, en werd meer dan vroeger de brede marktplaats waar eigentijdse en koopkrachtige burgers gingen shoppen. Het 20ste eeuwse onderscheid tussen hoge en lage cultuur vervaagt daarbij. Deze verschuiving blijft bovendien niet beperkt tot de ervaring van de cultuurparticipanten, maar vertaalt zich gelijktijdig in bijkomende initiatieven die zich melden voor overheidssteun.

Deze processen spelen zich af tegen een bij uitstek internationale context waar de mechanismen van de Vrije Markteconomie sinds de jaren negentig in stijgende lijn de toon zetten. Ook in de vrijetijdsindustrie manifesteert zich een toegenomen concurrentiële marktsituatie waarin zich bovendien een dualisering aftekent tussen grote commerciële spelers (en mogendheden) en kleine culturele initiatieven (en entiteiten).

De Universele Verklaring van de rechten van de mens stelt dat ieder individu het recht heeft deel te nemen aan het culturele leven van zijn of haar gemeenschap. Het Vlaamse cultuurbeleid vertrekt van de basisprincipes pluriformiteit, kwaliteit en diversiteit. Deze principes vormen vandaag brandend actuele materie. Het mag duidelijk heten dat enkel een corrigerend beleid deze in de huidige concurrentiële context zal kunnen waarborgen.

1.2 de context van het Vlaamse cultuurbeleid

Aan de ene zijde dienen we een negatieve overweging in acht te nemen m.b.t. de context van het Vlaamse cultuurbeleid: Er dreigen vandaag onvoldoende middelen en mogelijkheden ter beschikking te zijn om alle aanvragen vanuit culturele subsidies te financieren. Ten eerste gaat de indienende organisatie zich op termijn steeds naar subsidies richten voor werkmiddelen; ten tweede stijgt de groeiverwachting binnen de subsidies. Belangrijke kanttekening daarbij is dat uit het systeem van subsidiëring tegelijk economische activiteit gegenereerd wordt: recente studies tonen bijvoorbeeld aan dat bijna één op tien van de loontrekkenden in het verenigingsleven actief is. De zowat 120.000 verenigingen die België in 2004 telde, dragen tot 5% bij tot het BNP – een toegevoegde waarde van bijna 12 miljard euro.¹

Anderzijds zijn er vermoedelijk projectaanvragers die zouden kunnen uitwijken naar andere financiële

instrumenten indien die bestonden. Uit het culturele veld komen immers heel wat initiatieven met een marktpotentieel, die in staat zijn middelen te winnen uit de markt door middel van betalende gebruikers. Bijvoorbeeld in het geval van de musicalsector is er een aanzienlijk potentieel publiek, toeschouwers die ook bereid zijn de prijs van een ticket te betalen.

Tot op heden bestond geen overheidsvisie voor dit segment, men liet het over aan de private sector.

Vlaanderen staat in de actuele situatie kortom voor een belangrijke uitdaging. We kunnen stellen dat de overheid in de huidige internationale en Vlaamse context nieuwe vormen van waardering/financiering zal dienen te ontwikkelen om aan organisaties andere finaliteiten te bieden dan degene die nu beschikbaar zijn. Het verenigen van economische en culturele finaliteiten opent concrete perspectieven voor het ontwikkelen van de culturele Vlaamse economie.

Tot recent was de houding van de Vlaamse cultuursector en -beleid temidden van deze evoluties echter veeleer één van het sluiten van de eigen rangen: het aspect commercialisering stond dan synoniem aan vervlakking en verschraling – een tendens waar de cultuurproductie zich koste wat kost afzijdig van diende te houden.

Vandaag willen wij pleiten om vanuit Vlaanderen – vertrekkende van een krachtige en dynamische identiteit – deze complexe contexten tegemoet te gaan. Het zal bij uitstek de zelfbewuste creatieve en dynamische houding zijn die Vlaanderen in de komende jaren internationaal – zij het nu vanuit cultureel dan wel vanuit economisch opzicht – op de kaart kan blijven zetten.

Een soepel maar performant beleid dient daartoe gevoerd: stimuli waar kansen zich aandienen, correcties waar de vrije markt en de internationale mechanismen bedreigend werken. In het huidige regeerakkoord is zowel onder topprioriteit (p.18) als onder cultuur (p.49) sprake van creatieve industrieën. Alle potenties zijn dan ook aanwezig om van “cultuurindustrie” een actiepoint te maken.

De Raad voor Cultuur wil in voorliggend advies vooreerst zijn appreciatie uitdrukken voor het beleidsvoorbereidende werk dat reeds verzet werd betreffende cultuurindustrie.

De Raad stelt voorts uitdrukkelijk de hiernavolgende aandachtspunten in het licht met het oog op de verdere ontwikkeling van een Vlaams beleid m.b.t. culturele initiatieven met een marktpotentieel :

¹ Uit: ‘Het verenigingsleven in België, Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse’, Koning Boudewijnstichting, 2005 (voorwoord).

2. belangrijke condities voor een Vlaams beleid voor cultuurindustrie

2.1 een interdepartementale visie en aanpak

Het investeren in cultuurindustrie kan geen enkelvoudige beleidsinspanning zijn. Het voeren van een inherent interdepartementaal beleid en samenwerking zal bepalend zijn voor de reële slaagkansen van een Vlaams beleid m.b.t. culturele initiatieven met een marktpotentieel. Cultuur, economie, media en onderwijs zijn hierbij allen betrokken en medeverantwoordelijke partijen in een globaal beleid omtrent cultuur en economie.

2.1.1 opleiding

Vooreerst vestigt de Raad graag de aandacht op het belang van het onderwijs. Veel meer dan vandaag het geval is kan opleiding een voorbereiding bieden op de concrete marktsituatie waarin jong afgestudeerde kunstenaars terechtkomen. Het onderwijs heeft op dit gebied een belangrijke rol te spelen met het oog op een aangepast onderwijsprogramma in de wijzigende maatschappelijke context waarin kunstenaars functioneren. Aspecten van management, communicatie, industriële productie en distributie, behoren méé tot de voorbereiding en oriëntatie op de markt die voor jonge kunstenaars na hun studies een reële mogelijkheid is, zonder dat het hele kunstenaarsschap daarom moet worden omgedacht tot cultureel ondernemerschap.

Behalve aandacht voor deze aspecten in het kunstonderwijs kunnen ook gespecialiseerde opleidingen aangeboden worden.

Het aanbieden van doorgedreven fiscale, economische, juridische opleidingen voor professionelen in de cultuursector (producers, uitgevers,...) en het integreren van dergelijke opleidingen in het bestaande kunstonderwijs moeten leiden tot een verdere professionalisering van de diverse culturele actoren (ze zijn meestal geen commerciële instellingen, maar er mag wel in zeker mate een commerciële reflex worden verwacht) en cultureel ondernemerschap (wat onder meer betekent: werken met missie en doelstellingen). Het is bovendien nodig te investeren in creatief talent zodat er een doorstroming van het onderwijs naar culturele industrieën kan bestaan. De aanwezigheid van deze continue stroom van creatief talent is een basisvoorwaarde voor een stabiel klimaat voor de culturele industrie.

Anderzijds kunnen ook vormen van begeleiding zowel als opleiding ontwikkeld worden vanuit bestaande instellingen zoals Flanders Investment and Trade, boek.be, Kunstenloket, Design Vlaanderen, Muziekcentrum Vlaanderen, het VAF, etc.

2.1.2 media

Uit reeds bestaande samenwerkingsverbanden tussen media (commerciële en publieke) en cultuur blijkt dat dergelijke samenwerking in grote mate kan bijdragen tot het (commerciële) succes van een initiatief. Het staat dan ook buiten kijf dat de media een partner zijn in het ontwikkelen van een beleid cultuurindustrie.

In dit verband verwijst de Raad ook naar het advies waarin wordt gepleit voor meer cultuur op de VRT.

2.1.3 economische en infrastructurele startkansen: een stedelijke en een Vlaamse verantwoordelijkheid

In de toekomst moeten ook duidelijke commerciële kansen gecreëerd worden voor beloftevol individueel talent en startende culturele bedrijfjes of producties.

Van stedelijke overheden verwachten we dat ze hiervoor lokaal economische en infrastructurele ruimte creëren.

Van de Vlaamse overheid verwachten we initiatief om maximaal talent kansen te geven via het model van een GIMV (waaronder durfkapitaal, participatiekapitaal, risicokapitaal of middels bvb. startersbeurzen, mogelijkheid tot een uitkeringgerechtigd jaar artistiek initiatief, fiscale maatregelen,...). Enkel door talent voluit startkansen te geven en vervolgens tijdig met de nodige slagkracht te omkaderen, kan een Vlaamse creatieve dynamiek mét economische performantie resultaat opleveren. Alle studies wijzen erop dat cultuurindustrie jobs genereert. Het zou dan ook onomstreden een goede zaak betekenen mochten er instrumenten ontwikkeld worden om deze verder te stimuleren.

We gaan hier in de volgende hoofdstukken graag dieper op in:

2.2 een Vlaams beleid cultuurindustrie van productie over promotie tot distributie

De Raad Voor Cultuur bepleit de opstart van een cultureel investeringsbeleid: een Vlaams beleid cultuurindustrie.

Dit ondersteuningsbeleid cultuurindustrie moet vooreerst geschoeid zijn op een leest van good practices en expertise uit (binnen- en) buitenland, op maat van Vlaanderen. Voorts dienen niet voor alle functies van dit beleid ook nieuwe steunpunten, instituten e.d. te worden opgericht; eerder moet er nagegaan worden welke bestaande overheidsinitiatieven reeds geheel of gedeeltelijk deze functies kunnen opnemen (Toerisme Vlaanderen, Flanders Investment and Trade, PMV, boek.be, het VAF,...).

De Raad voor Cultuur hecht grote waarde aan het beleidsvoorbereidende werk dat reeds verzet werd betreffende cultuurindustrie en benadrukt het belang van een goede down-up informering vanuit de diverse sectoren met het oog op de ontwikkeling van een efficiënt een daadkrachtig beleid op maat van de Vlaamse culturele markt.

Het cultureel investeringsbeleid van de overheid dient een breed en gedifferentieerd aanbod van financiële producten te omvatten, zodat men een aangepast beleid per subsector of zelfs per project kan voeren.

Grosso modo dient het beleid zich op 2 kernactiviteiten van de cultuurindustrie te richten: op het vlak van de productie (investeringskapitaal) en op het vlak van marketing, visibiliteit, distributie. De overheid moet daartoe een set van financieringsvormen ontwikkelen voor nieuwe ondernemingen en culturele ondernemers op de volgende vlakken: investeringen, leningen, ter beschikking stellen van startkapitaal. Ook de uitwerking van PubliekPrivateSamenwerking-projecten behoort tot de mogelijkheden. Een investeringsfonds of een impulsfonds (met return on investment) kan worden uitgewerkt om tegemoet te komen aan jonge en kleine culturele bedrijven, voor wie het moeilijk is om kapitaal aan te trekken op de markt.

Belangrijk is ook dat deze 'investeringsfondsen' niet slechts een rol spelen op vlak van het financiële. Ook zou de rol van adviseur, monitor en gids voor contacten en netwerken moeten worden opgenomen. Die synergie van expertise uit de culturele, economische en financiële sector is zeer belangrijk gebleken bij de buitenlandse voorbeelden in het onderzoek².

² Er is onder andere een visiegroep en een regiegroep aan de slag (gegaan) rond deze problematiek, en verder beleidsvoorbereidend onderzoek is onder meer het studierapport van professor De Brabander in opdracht van de administratie Cultuur. Alle teksten zijn terug te vinden op de website: http://www.wvc.vlaanderen.be/cultuurbeleid/beleidslijnen_in_ontwikkeling/cultuurindustrie.htm

2.2.1 een Vlaams beleid cultuurindustrie is een aanvullend en transsectoraal cultureel investeringsbeleid

Een beleid omtrent cultuurindustrie én de investering daarin (op het investeringsbudget van de Vlaamse regering en niet op het culturele werkingsbudget) betekenen een noodzakelijke aanvulling op het bestaande subsidiëringsbeleid en tevens een belangrijke potentiële meerwaarde voor Vlaanderen op het gebied van o.a. tewerkstelling, specialisatie,... Gezien het feit dat een beleid m.b.t. cultuurindustrie in wezen domeinoverschrijdend is, heeft dit ook gevolgen voor het vrijmaken van middelen voor dit beleid.

Een cultureel investeringsbeleid kan nooit in de plaats komen van subsidiëring, maar is potentieel complementair aan het subsidiëringsbeleid. Doelstelling van een investeringsbeleid is kansen geven aan *producties/producten* om levensvatbaar te worden en (op termijn) economisch winst te verwezenlijken. Elk advies van een investeringsfonds wordt steeds gegeven op basis van een businessplan; de uiteindelijke logica van cultuurindustrie is duurzame, zelfbedruipende projecten creëren die kwaliteitsvol zijn. Met andere woorden worden hier de economische principes van vraag en aanbod, al dan niet gecorrigeerd, gehanteerd binnen cultuur. Dat kan gaan om muziek, podiumcreaties, mode, design, erfgoed, ... Het aspect 'reproduceerbaarheid' is hierbij veelal van belang.

Gezien deze predominantie van de economische principes op de logica van de culturele productie, wil de Raad voor Cultuur waarschuwen voor een voortgezet sectoraal denken. Een beleid cultuurindustrie dient te vertrekken vanuit een winst- en dus productgerichte reflex, waarbij sectorale grenzen niet als uitgangspunt kunnen genomen worden. Veeleer zal een opdeling industriële reproductie versus non-industriële reproductie als onderscheidend criterium gelden voor het realiseren van de gepaste ondersteuningsvormen.

Er dient volgens de Raad anderzijds wel verder bewaakt te worden hoe de ondersteuning zich in de komende jaren in praktijk over de diverse culturele disciplines ontwikkelt en verdeelt, opdat vanuit een evenwicht met de gesubsidieerde cultuurproducties eventueel corrigerende selectiecriteria en verdeelsleutels ingelast kunnen worden.

2.2.2 de prioriteit van de culturele kwaliteit op de economische dimensie

Het beleid cultuurindustrie dient te vertrekken vanuit een culturele finaliteit. De culturele kwaliteit moet anders gezegd steeds de motor trekken van het beleid cultuurindustrie, voorafgaand aan de economische factor. Bij wijze van voorbeeld kan een pornofilm veel opbrengen maar moet niet door een overheid gesteund worden wanneer ze geen culturele finaliteit bezit.

Een dubbele knowhow zal dan ook nodig zijn bij het beoordelen van het globale beleid zowel als bij het adviseren van de individuele dossiers: een culturele knowhow beoogt het inschatten van de artistieke of culturele waarde van een project; een economische knowhow moet toelaten het

businessplan in te schatten met het oog op een zakelijk gezond investeringsbeleid. Als aan één van deze twee niet voldaan is, moet de beoordeling negatief zijn. Zeker vanuit culturele hoek moet opgelet worden dat de culturele kwaliteit gewaarborgd blijft en niet ten onder gaat aan de economische component.

2.2.3 het belang van een ruime communicatie

De Raad voor Cultuur beklemtoont het belang van een brede en herhaalde communicatie omtrent de ondersteuningsvormen vanuit het beleid cultuurindustrie. Wanneer het beleid effectief de vele diverse en verspreide individuele initiatieven en kleine ondernemers in Vlaanderen wil bereiken zal het belangrijk zijn om een doordacht en overkoepelend communicatiebeleid op te zetten.

2.2.4 het belang van een langetermijnbeleid

De Raad voor Cultuur drukt haar bezorgdheid uit over het voeren van een doorgezet langetermijnbeleid omtrent cultuurindustrie opdat deze haar vruchten effectief kan afwerpen. Het creëren van een gunstig klimaat voor een cultureel ondernemerschap heeft alle belang bij een stabiele en duurzame context waarin onverminderd geïnvesteerd blijft worden in culturele producties met een marktpotentieel. Het zal van belang zijn de nodige randvoorwaarden te creëren die het mogelijk maken om over de electorale periodes heen het beleid cultuurindustrie te continueren.

2.2.5 de internationale verantwoordelijkheid

De Raad voor Cultuur beklemtoont tot slot dat de ontwikkeling van de internationale context geen moment uit het oog verloren kan worden. Op enkele cruciale fora werden en worden doorslaggevende beslissingen genomen voor de toekomst van de mondiale culturele beleving. De recente goedkeuring bij Unesco van de conventie over culturele diversiteit is erg belangrijk voor de toekomst van het culturele bedrijf. WTO behandelt cultuurproducten in het kader van de liberalisering van de wereldhandel en beschouwt subsidiëring derhalve als concurrentievervalsing. De Raad voor Cultuur drukt er graag op dat Vlaanderen een actieve rol kan en dient op te nemen om daarbij cultuur als een veld van maatschappelijke identiteit en groeimogelijkheden te verdedigen, waarbij de overheid allerlei – ook subsidiërende – initiatieven mag blijven nemen, zonder dat daarom de economische dimensie ontkend hoeft te worden.

Voorts kunnen er op interministerieel en intergouvernementeel alsook op Europees niveau afspraken gemaakt worden inzake dossiers met een internationaal karakter die een impact hebben op de Vlaamse praktijk (bvb. een harmonisering van het regelgevende kader met betrekking tot ondermeer fiscaliteit, mobiliteit van cultuurgoederen, auteursrechten,...).